

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БАС ПРОКУРАТУРАСЫНЫҢ
ЖАНЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ АКАДЕМИЯСЫ

БОЛАТОВ АРҒЫН ЕРЛАНҰЛЫ

Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық
қадағалау ерекшеліктері

7М12301 «Құқық қорғау қызметі» (бейіндік бағыт) білім беру бағдарламасы
бойынша ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі
дәрежесін алуға жоба

Ғылыми жетекші:
Жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім
беру институты Жалпы заң пәндері
кафедрасының доценті
Р.А. Амерханов,
заң ғылымдарының кандидаты,
кіші әділет кеңесшісі

Қосшы қ., 2024 ж.

ТҮЙІНДЕМЕ

Магистрлік жоба Қазақстан Республикасында жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалауды жүзеге асыру теориясы мен практикасының проблемаларын талдауға арналған. Жұмыста көрсетілген саладағы қадағалау функцияларын жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу мәселелері қарастырылады.

Жобаның құрылымы жобаның мақсаты мен міндеттеріне сәйкес келеді, ол кіріспеден, екі бөлімнен (оның ішінде бес бөлімшеден), қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшадан тұрады.

РЕЗЮМЕ

Магистерский проект посвящен анализу проблем теории и практики осуществления прокурорского надзора в области обеспечения безопасности дорожного движения в Республике Казахстан. В работе рассматриваются вопросы выработки рекомендаций по совершенствованию надзорных функций в указанной сфере.

Структура проекта построена в соответствии с целью и задачами проекта, состоит из введения, двух разделов (включающие пять подразделов), заключения, списка использованных литератур и приложения.

SUMMARY

The master's project is devoted to the analysis of the problems of theory and practice of prosecutorial supervision in the field of road safety in the Republic of Kazakhstan. The paper considers the issues of developing recommendations for improving supervisory functions in this area.

The structure of the project is built in accordance with the purpose and objectives of the project, it consists of an introduction, two sections (including five subsections), a conclusion, a list of sources used and an appendix.

МАЗМҰНЫ

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	4 бет.
КІРІСПЕ.....	5-8 бет.
1. ЖОЛ ҚОЗҒАЛЫСЫ ҚАУІПСІЗДІГІ САЛАСЫНДАҒЫ ПРОКУРОРЛЫҚ ҚАДАҒАЛАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ	
1.1 Жол қозғалысы қауіпсіздігі-прокурорлық қадалаудың басым бағыттарының бірі.....	9-12 бет.
1.2 Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру мен жүзеге асырудың түсінігі, құқықтық негіздері, мәні мен маңыздылығы.....	12-18 бет.
1.3 Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалаудың мақсаттары, міндеттері және негізгі бағыттары.....	18-24 бет.
2. ЖОЛ ҚОЗҒАЛЫСЫ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ САЛАСЫНДАҒЫ ПРОКУРОРЛЫҚ ҚАДАҒАЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	
2.1 Прокуратураның жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы қадағалау жөніндегі қызметін ақпараттық-талдамалық қамтамасыз етуді, болжауды және жоспарлауды ұйымдастыру.....	25-28 бет.
2.2 Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласында прокуратура мен басқа органдардың өзара іс-қимылын ұйымдастыру.....	28-32 бет.
ҚОРЫТЫНДЫ.....	33-34 бет.
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ.....	35-36 бет.
ҚОСЫМША.....	37 бет.

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

Зерттеу жұмысында тиісті белгілері мен қысқартулары бар келесі терминдер қолданылады:

ҚР – Қазақстан Республикасы

ЖҚҚ – жол қозғалысы қауіпсіздігі

ЖК – жүргізуші куәлігі

ЖКО – жол көлік оқиғасы

ЖЖТ ҚРЗ – «Жол жүрісі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

ҚРКЗ – Қазақстан Республикасының Конституциялық заңы

ӘҚБтК – «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексі

ЖЖҚ – жол жүрісі қағидалары

ІМ – Ішкі істер министрлігі

ДСМ – Денсаулық сақтау министрлігі

ТЖМ – Төтенше жағдайлар министрлігі

ПО – ішкі істер органдары

БАҚ – бұқаралық ақпарат құралдары

КІРІСПЕ

Жүргізілетін зерттеудің өзектілігі. ҚР Конституциясының 1-бабына сәйкес «ҚР өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деп көрсетілген [1].

Бүгінгі күні елімізде жол қауіпсіздігі саласындағы адамдардың өмірі мен денсаулығына төнетін қауіптер мен қауіптердің даму факторлары және динамикасы күрделенуде.

Дамыған автомобиль инфрақұрылымы бар мемлекет қызметінің негізгі қағидаттары жол қозғалысына қатысушылардың өмірі мен денсаулығын қорғаудың басымдығын, жол қозғалысына қатысушылардың барлығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету мен мүдделерін ескеруді, сондай-ақ жолдардағы қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жүйелі тәсілін қамтиды.

ЖҚҚ қамтамасыз ету ҚР аса маңызды әлеуметтік-экономикалық және демографиялық міндеттеріне жатады. Жыл сайын елдегі ЖКО салдарынан қоғамның ең белсенді әлеуметтік топтарының бірінің мүшелері болып табылатын адамдардың едәуір бөлігі қаза табуда.

Қазақстанда 2014 жылдан бастап ЖКО санының жалпы азаюына қарамастан, жолдарда өлім-жітімнің жоғары деңгейі қалып отыр.

Соңғы бес жылда 74 мыңнан астам ЖКО-да 12 267 адам қаза тапты (8 218 ер адам, 2 975 әйел, 1 074 бала). Қазақстан Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының жолдардағы өлім-жітім бойынша рейтингінде 100 мың тұрғынға шаққанда 107-ші орында тұр [2].

Апаттың себебі көбінесе мінез-құлық пен жүргізу мәдениетінің төмен деңгейі болып табылады. Барлық апаттардың шамамен 94%-ы жүргізушілердің кінәсінен, соның ішінде жүргізушілер мас күйінде басқарған жағдайлардың шамамен 6%-ы.

Сонымен қатар, жол қауіпсіздігі экономикалық даму үшін маңызды, өйткені ол көлік жүйелерінің тиімділігі мен еңбек өнімділігіне әсер етеді. Жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету денсаулық сақтау жүйелеріне жүктемені азайту және жол-көлік жарақаты салдарынан еңбек өнімділігінің жоғалуын болдырмау арқылы шығындарды үнемдеуге әкелуі мүмкін.

Сонымен қатар, ІО және көлік саласындағы қауіпсіздікке жауапты басқа да мемлекеттік органдардың бақылау-қадағалау қызметі туралы заңдар толық көлемде пайдаланылмайды. Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз етудің кешенді тәсілі де жүзеге асырылмайды.

Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев 2023 жылғы 30 мамырда ҚР ПМ алқа отырысында сөйлеген сөзінде құқық қорғау органдары үшін жол қауіпсіздігі деңгейін арттыру мәселесі әрқашан назарда болуы керек екенін және жағдайды түзету үшін жүйелі шаралар қабылдау қажет екенін атап өтті [3].

Жол қозғалысы саласындағы қауіпсіздік жағдайына қол жеткізудің тиімді құралы қадағалау қызметі болып табылады.

ҚР Конституциясының 83-бабына сәйкес «прокуратура мемлекет атынан ҚР аумағында заңдылықтың сақталуына заңда белгіленген шекте және нысандарда жоғары қадағалауды жүзеге асырады, сотта мемлекеттің мүддесін білдіреді және мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асырады» [1].

ҚР ЖҚҚ туралы заңнамасының сақталуын қадағалау прокурорлық қадағалаудың бір бөлігі болып табылатындықтан, оның мақсаты заңның үстемдігін, заңдылықтың бірлігі мен нығаюын қамтамасыз ету, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, сондай-ақ қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау болып табылады.

Прокуратура мемлекеттік органдардың ЖҚҚ арттыру және қатысушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі бүкіл жүйесі жұмысының тиімділігін сапалы қамтамасыз ету үшін бірегей мүмкіндіктерге ие. Бұл тұрғыда прокурорлық қадағалаудың ЖҚҚ саласындағы заңдылықты қамтамасыз етудегі рөлі мен маңыздылығы артып келеді.

Бұл тақырыптың өзектілігі оның мақсаттары мен міндеттерін нақтылауды, қадағалаудың мәні мен шекараларын анықтауды, сондай-ақ прокурорлық тексерулер барысында заңнаманы бұзу фактілерін анықтаудың оңтайлы құралдарын таңдауды қоса алғанда, осы салада прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру және жүзеге асыру бойынша қолда бар теориялық ережелер мен практикалық ұсыныстарды жетілдіру қажеттілігімен байланысты.

Сонымен қатар жобада зерттеу тақырыбын түсіну мен қамтуды жақсарту үшін «қозғалыс» және «жүріс» деген екі синонимдік негізгі терминдер қолданылған. Қазақ әдеби тілінің сөздігіне сәйкес, қозғалыс – жалпы өзгеріс, материалдық объектілердің әрқалай өзара әсерлесуі және олардың қалпының ауысуы [4]. Ал жүріс – жүру әрекетін істегендік, жүргендік [5].

Бұл кілт сөздер жұмыстың мазмұны туралы толық түсінік беруге мүмкіндік береді және оның іздеу мен жіктеуге қол жетімділігін жақсартады.

Практикалық міндеттің қазіргі уақыттағы жағдайын бағалау. ЖҚҚ қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалау мәселелеріне арналған зерттеулер өте аз.

Бірақ қолданыстағы басылымдар тәжірибелі заңгерлер мен ғалымдардың қызығушылығын көрсетеді.

Жалпы, Қазақстанда прокурорлық қадағалаудың мәселелері С.К. Журсимбаев, М.Ч. Қоғамов, Е.С. Мерзадинов, Э.Б. Мухамеджанов, У.С. Байжанов, М.С. Нәрікбаев, Г.К. Утибаев, М.А. Алиев, А.А. Альдекеев, Т.Б. Хведелидзенің еңбектерінде көрініс тапқан.

Алайда, ҚР ЖҚҚ қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалауды жүзеге асыруға қатысты мәселелер бойынша кешенді зерттеулер жүргізілмеген.

Магистрлік жобаның мақсаты жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалау проблемаларын анықтау, оларды шешу жолдарын әзірлеу.

Осы мақсатқа қол жеткізу үшін зерттеу жұмысына келесідей міндеттер жүктеледі:

- ЖҚҚ қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалаудың құқықтық негіздерін зерттеу;

- ЖҚҚ қамтамасыз ету бойынша прокурорлық қадағалауды одан әрі дамыту мақсатында ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу объектісі ретінде ЖҚҚ қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалауды жүзеге асыру барысында туындайтын құқықтық қатынастар танылады.

Зерттеу тақырыбы. Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалауды жүзеге асыру кезіндегі ұлттық және шетелдік заңнамалар, теориялық әзірлемелер және прокуратура органдарының қызметі болып табылады.

Зерттеудің нормативтік базасы. ҚР Конституциясы, «Прокуратура туралы» ҚРКЗ, ЖЖТ ҚРЗ, ҚР Бас Прокурорының 17.01.2023 жылғы №32 бұйрығымен бекітілген «Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуына тексеріс тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйіне талдау жасау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалау қағидалары» және өзге де құқықтық актілер.

Зерттеудің теоретикалық базасы. ЖҚҚ мен прокурорлық қадағалауды ұйымдастыруға қатысты отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері.

Зерттеуді жүргізудің әдістері мен әдіснамалық негіздері. Зерттеудің теориясы мен практикасының, нысаны мен мазмұнының, қарастырылып отырған әлеуметтік-экономикалық және құқықтық құбылыстардың даму процестері мен сапалық өзгерістерінің өзара байланысын, сондай-ақ талдау, жалпылау, синтез, салыстыру, динамикалық және статистикалық әдістер және т.б. сияқты жалпы ғылыми зерттеу әдістері қолданылады.

Қорғауға шығарылатын негізгі практикалық ұсынымдар:

1. Қазіргі уақытта медициналық қарсы көрсетілімдер анықталған жағдайда көлік құралдарын басқару құқығының алдын алу немесе тоқтату тетігі жоқ.

Сол себептен, ЖЖТ ҚРЗ 75-бабы 1-тармағының 2-тармақшасын былайша толықтыру ұсынылады: «ҚР ДСМ көлік құралдарын басқаруға медициналық қарсы көрсетілімдері бар адамдардың бірыңғай тіркелімін жүргізеді және олардың жеке өмірі мен жеке құпиясын қорғау жөнінде шаралар қабылдайды. Адам тіркелімге енгізілген кезде денсаулық сақтау ұйымының уәкілетті тұлғасы оның көлік құралын басқару құқығының бар-жоғын тексеруге міндетті. Мұндай құқық анықталған кезде оны тоқтату үшін құқық берген мемлекеттік органға хабарлау қажет».

2. Сондай-ақ, ЖЖТ ҚРЗ 73-бабының 2-тармағын былайша толықтыру ұсынылады: «Көлік құралдарын басқару құқығы бар адамдар туралы ақпарат ҚР ІІМ қалыптастыратын және жүргізетін деректер банкіне енгізілуге тиіс. Деректер банкін жүргізу тәртібін және оған енгізілетін мәліметтердің тізбесін ҚР Үкіметі белгілейді».

3. «Прокуратура туралы» ҚРКЗ 18-бабының 2-тармағын келесі өкілеттіктермен толықтыру қажет: «Прокурорлық қадағалаудың басым бағыттары бойынша жүргізілген талдау нәтижелері (өрескел бұзушылықтар

анықталған жағдайда, сараптама тағайындау, өзге де органдар мен ұйымдардың мамандары заңдылықтың сақталуын тексеруге қатысуға және қорытынды беруге қажет болған жағдайда және т.б.) тексеруді қажет еткен жағдайда, тексеру тағайындау және жүргізу туралы шешім қабылданады».

4. ӘҚБтК 62-бабының 5-бөлігін келесідей толықтыруды ұсынамыз: «Егер бұзушылық жасаған адам әкімшілік істі жүргізуші органнан немесе соттан жалтарса, ескіру мерзімдерінің өтуі тоқтатыла тұрады».

Апробация және нәтижелерін енгізу. Зерттеу кезеңдері ЖҚҚ қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалаудың теориялық және практикалық негіздерін зерделеуді, деректерді жинау мен талдауды, ҚР заңнамаларын, прокурорлық қадағалауды ұйымдастыруға қатысты ғылыми және практикалық әдебиеттерді зерделеуді қамтиды.

Зерттеудің негізгі нәтижелері «Академик» атты халықаралық ғылыми журналына жарияланған «Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалаудың рөлі» атты мақалада көрініс тапты.

Сондай-ақ, Астана қаласы прокуратурасында прокуратура заңнаманы одан әрі жетілдіру мақсатында диссертациялық зерттеу нәтижелерін енгізу актісіне қол қойылды (қосымша 1).

1 Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалаудың теориялық-құқықтық негіздері

1.1 Жол қозғалысы қауіпсіздігі-прокурорлық қадағалаудың басым бағыттарының бірі

ЖЖТ ҚРЗ 1-бабының 16-тармақшасына сәйкес, жол жүрісі қауіпсіздігі – қатысушыларының жол-көлік оқиғалары мен олардың зардаптарынан, сондай-ақ жол жүрісінің экологиялық жағдайға, халықтың денсаулығына теріс әсерінен қорғалу дәрежесін көрсететін жол жүрісінің жай-күйі [6].

Прокурорлық қадағалау - мемлекеттік органның қызметі, жалпымемлекеттік басымдықтармен өзара байланысты, сондықтан оның жүзеге асыратын қызметі Қазақстан қоғамының және оның маңызды құқықтық құралы - Қазақстан мемлекетінің сындарлы, серпінді және оң дамуының мақсаттары мен міндеттерін іске асыруға ықпал етуі қажет.

Берілген құзырет шеңберінде олардың дамуының оң сипатын қамтамасыз ету мақсатында прокуратура органдарының қоғамда және мемлекетте болып жатқан маңызды процестерге уақтылы ықпал етуі үшін, прокуратура қызметіндегі басымдықтарды анықтау маңызды болып табылады.

Бұл саладағы маңызды міндет прокуратураның қоғам мен мемлекеттің негізгі процестеріне тиімді әсер етуінің басымдықтарын айқындау болып табылады. Прокурорлық қадағалаудың басымдығы қағидаттар жүйесі мен міндеттер иерархиясын ескере отырып, жұмыстың бірінші кезектегі бағыты ретінде айқындалады. Ол аумақтың ерекшеліктері мен қолда бар ресурстарды ескере отырып, негізделген, уақтылы және объективті болуы керек. Прокурорлық қадағалаудың басымдықтары елдің даму саясаты мен сапалық көрсеткіштерін көрсете отырып, жалпымемлекеттік стратегиялар мен бағдарламаларға сәйкес келуге тиіс.

Айта кету керек, жол қозғалысы қауіпсіздігі саласына қатысты Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өзінің жолдауларында еліміздің жолдарындағы қауіпсіздікті арттыру бағдарламаларын жүзеге асыру ел дамуының ең өзекті және маңызды міндеттерінің бірі болып табылатындығына назар аударды.

Сонымен, ҚР 2012 жылғы 6 қаңтардағы «ҚР ұлттық қауіпсіздігі туралы» Заңының 19-бабының нормаларынан қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мен қолдаудың басым міндеті адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын қорғау болып табылады [7].

Осылайша, ЖҚҚ қамтамасыз ету және арттыру, азаматтардың қаза болуына және жарақаттануына байланысты ЖКО санын азайту, олардың салдарының жалпы ауырлығын төмендету іс жүзінде қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі аса маңызды міндеттердің қатарына жатқызылды.

Прокуратура үшін ең маңызды міндеттер қоғам мен мемлекеттің серпінді және оң жұмыс істеуін қамтамасыз етумен байланысты. Бұл басымдықтар

тәжірибеде табысты іске асыру үшін оларды нормативтік-құқықтық сүйемелдеуді және құқық қорғау органдарын қамтамасыз ету қажеттілігімен анықталады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы стратегиялық және бағдарламалық құжаттардың жалпы мемлекеттік деңгейде болуы, осы саладағы заңдылық пен құқықтық тәртіптің төмен деңгейі, осы саладағы заңнаманы бұзушылықтардың таралуының тұрақты жаппай сипаты сияқты елеулі факторлар прокурорлық қадағалаудың басым бағыты ретінде жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласын бөлу қажеттігін айғақтайды.

Заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі прокурорлық қадағалау басымдықтарының елдегі саяси, әлеуметтік, экономикалық және басқа процестермен айқын өзара байланысына қарамастан, олардың бөлінуі әртүрлі аймақтардағы және жалпы елдегі заңдылық пен құқықтық тәртіптің жай-күйін де ескеруі керек.

Прокурорлық қадағалаудың басым бағыты ретінде ЖҚҚ қамтамасыз ету саласын бөлу жол қозғалысы қауіпсіздігіне әсер ететін факторлардың көптігіне байланысты прокурорлық қадағалаудың нақты бағыттарын (іске асыру салаларын) айқындау қажеттілігіне әкеп соғады.

ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 29 желтоқсандағы қаулысымен бекітілген «Қоғамдық қауіпсіздікті қоғаммен әріптестік жасап қамтамасыз етудің 2024 – 2028 жылдарға арналған тұжырымдамасында» жол қозғалысы қауіпсіздігін арттыру жөніндегі іс-шараларды жүйелі түрде іске асыруды жалғастыру және оларды қаржылық ресурстармен қамтамасыз ету үшін қажетті авариялық көрсеткіштерді әлемнің дамыған елдерінің деңгейіне дейін одан әрі төмендету жөніндегі шаралар көзделген [8]. ЖКО деңгейі төмен Скандинавия өңірінің елдерінде жолдардағы қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі стратегиясы «жолдарда өлім-жітімнің абсолютті болмауы» қағидаты болып табылады. Оған жол жағдайы, жүргізушілердің мінез-құлқы және автомобильдердің жағдайы сияқты бірнеше компоненттер кіреді. Осы мақсатқа жету үшін жолдарды жобалау және қайта құру тәсілдерін қайта қарау, сондай-ақ жол қозғалысының барлық қатысушылары үшін бірыңғай инфрақұрылым элементтері бар қауіпсіз жол қозғалысы жүйесін ұйымдастыруға көмектесетін «Vision Zero» сияқты арнайы бағдарламаларды пайдалану ұсынылады. Сондай-ақ, жүргізушілерге SMS хабарламалары мен навигациялық карталар сияқты әртүрлі ақпараттық қызметтер арқылы жолдағы ықтимал қауіптер туралы хабарлау маңызды. ЖКО кезінде зардап шеккендерге алғашқы медициналық көмек көрсету және өлім-жітімді азайту үшін трассаларда медициналық-құтқару пункттерін орналастыру және қайта орналастыру орындарын айқындау әдістемесін әзірлеу қажет. Жүргізушілердің мінез-құлқын жақсарту үшін жол қозғалысы ережелерін бұзушылықтарды тіркеу жүйесін кеңейту және көлік құқық бұзушылықтарды анықтау және жолын кесу үшін аппараттық-бағдарламалық кешенді енгізу ұсынылады. Сондай-ақ, халықаралық тәжірибені ескере отырып, емтихан

тапсыру және жүргізуші куәлігін алу тәртібін қайта қарау қажет. Автомектептердің рейтингін енгізу мәселесі де қарастырылуда. Жолаушылар тасымалының қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін уәкілетті мемлекеттік органдардың ведомствоаралық алгоритмін әзірлеу қажет. Жолда балалар жарақаттануының алдын алу үшін оқу орындарының жол қозғалысы қауіпсіздігі бойынша «SR4School» бағдарламасын енгізу ұсынылады.

ЖҚҚ арттыру жөніндегі кешенді шараларды іске асыруды институционалдық қамтамасыз ету одан әрі дамытуды талап ететіні атап өтілді:

ЖҚҚ, жолдарда қауіпсіз жүруді қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттің мүмкіндіктері мен шараларын қоғамның түсінуінің теңгерімін сақтау;

көлік құралдары мен жаяу жүргіншілердің қозғалысын ұйымдастыру саласындағы ұйымдық-құқықтық және ұйымдық-техникалық функцияларды іске асыру мәселелерін реттеу;

жол-көлік инфрақұрылымының элементтерін ЖҚҚ бөлігінде нормативтік талаптарға сәйкес келтіру;

ҚР жергілікті атқарушы органдарын ЖҚҚ қамтамасыз ету жөніндегі шараларды бірлесіп қаржыландыруға және іске асыруға тарту;

жергілікті деңгейлердегі уәкілетті органдары үшін жол қозғалысы қауіпсіздігін жақсарту жөніндегі қызметтің көрсеткіштері мен индикаторлары жүйесін дамыту болып табылады.

Жол қозғалысы қауіпсіздігіне әсер ететін факторлардың көптігі жағдайында оны қамтамасыз етудің тиімділігі базалық факторларға әсер етумен шартталады, олардың сапасында жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, мыналар қарастырылады: 1) жол қозғалысына қатысушылардың мінез-құлқының қауіпсіз моделін қалыптастыру; 2) көлік құралдарының қауіпсіздігін қамтамасыз ету; 3) жол инфрақұрылымының қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Бұл тәсіл жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызды компоненттері ретінде көлік процесінің келесі элементтерін бөлуге сәйкес келеді: «адам-көлік құралы-жол ортасы».

Жол қозғалысы қауіпсіздігінің негізгі элементтерін анықтау олармен өзара байланыста осы саладағы прокурорлық қадағалаудың бағытын (аясын), сондай-ақ олардың әрқайсысындағы прокурорлық қадағалаудың мазмұнын анықтауға мүмкіндік береді.

ЖҚҚ қамтамасыз ету саласында прокурор тек қадағалау функцияларын ғана емес, сонымен қатар прокурорлық қызметке тән басқа да міндеттерді орындауы керек деп санаймыз.

Бұл ретте прокурорлық қызмет деп «Прокуратура туралы» ҚРКЗ тұжырымдалған мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған прокурорлар мен прокуратура органдарының қадағалау және басқа да функциялары мен бағыттарын іс жүзінде іске асыру деп түсіну ұсынылады.

ЖҚҚ саласындағы прокурорлық қадағалау жол жүрісіне қатысушылардың қауіпсіз мінез-құлқын қалыптастыруға бағытталған заңнаманың сақталуын бақылауды жүзеге асыруды білдіреді. Бұл көлік құралдары мен жол

инфрақұрылымының қауіпсіздігін қамтамасыз етуді, құқық қорғау органдарының осы саладағы құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі іс-қимылдарын үйлестіруді қамтиды.

Бұдан басқа, айтарлықтай бюджет қаражаты жол қозғалысы қауіпсіздігін арттыру, автомобиль жолдарын салу және жаңғырту жөніндегі міндеттерді шешуге бөлінеді және дәл осы объектілерге бірінші кезектегі қаржыландыру бағытталады. Демек, бұл құралдарды тиімді пайдалану прокуратураның мұқият бақылауын қажет етеді.

Бұл мән-жайлар ЖҚК туралы заңдардың сақталуын прокурорлық қадағалауға прокуратура қызметінің басым бағыты мәртебесін беру қажеттігін атап көрсетеді. Біздің ойымызша, қадағалаудың бұл түрін прокуратура қызметінің басымдықтарының бірі ретінде бөлу прокуратураның жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі рөлін едәуір күшейте алады.

Осы салада мамандандырылған мемлекеттік бақылау және қадағалау органдарының болуын, сондай-ақ прокуратураның кадрлық және уақытша ресурстарының шектелуін ескере отырып, прокурорлық қадағалаудың ұйымдастырушылық жағына назар аудару маңызды. Прокурорлық қадағалауды және жалпы прокурорлық қызметті ұтымды ұйымдастыру, біздің ойымызша, жол қозғалысы қауіпсіздігінің деңгейін едәуір арттыруға және заңдылықтың сақталуын қамтамасыз етуге қабілетті.

1.2 Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру мен жүзеге асырудың түсінігі, құқықтық негіздері, мәні мен маңыздылығы

М.М. Алиев берген анықтамаға сәйкес, «прокурорлық қадағалау мемлекеттік қызметтің жеке нысаны болып табылады. Оның мемлекеттік қызметтің басқа түрлерінен айрықша ерекшелігі-оның міндеттерінің ерекшелігі, оның ішінде ҚР Конституциясының сақталуын қамтамасыз ету, заңдардың орындалуы, заңдылыққа сәйкестігі және прокуратураның көмегімен ғана анықталуы мүмкін құқық бұзушылықтарды анықтау бойынша шаралар қабылдау» [9].

Тарихи тұрғыдан алғанда, прокурорлық қадағалаудың дамуы құқықтық жүйе мен мемлекеттік құрылымның қалыптасуымен байланысты. Әр түрлі тарихи кезеңдерде прокурорлық қадағалау рөлі мен өкілеттіктері дамыды, бірақ оның негізгі міндеті әрқашан заңдылық пен әділеттілікті қамтамасыз ету болып қала берді.

Қазіргі жағдайда прокурорлық қадағалаудың заңнамалық негіздері конституциялық ережелермен және прокуратураның қызметін реттейтін бірқатар заңнамалық актілермен анықталады. Бұл құжаттар прокуратураның құқықтық жағдайын, функцияларын, құқықтары мен міндеттерін, сондай-ақ ұйымдастыру мен қызмет тәртібін анықтайды.

Прокурорлық қадағалаудың мәні, ең алдымен, жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы заңдарды сақтауға байланысты қоғамдық қатынастарды реттеу болып табылады. Бұл қоғамдық қатынастар кең ауқымды және «жол қозғалысы» және «жол қауіпсіздігі» ұғымдарын ашуды талап етеді. Мемлекеттік қызметтің ерекше түрі ретінде прокурорлық қадағалауды жақсарту тек теориялық негіздермен және нормативтік реттеумен ғана емес, сонымен қатар ұйымдастырушылық және басқарушылық қамтамасыз етумен, сондай-ақ осы саладағы прокурорлық қадағалауды «ұйымдастыру», «басқару» және «жүзеге асыру» ұғымдарын түсінумен байланысты.

Жоғарыда аталған ұғымдардың анықтамалары жол қозғалысы қауіпсіздігі туралы заңдардың орындалуын прокурорлық қадағалаудың құқықтық негізін құрайтын нормативтік құқықтық актілерде қамтылған, оларға, ең алдымен, ҚР Конституциясы ең жоғары заңды күшке ие және тікелей әрекет ететін нормативтік құқықтық акт ретінде жатады. ЖҚҚ қамтамасыз ету саласында туындайтын қоғамдық қатынастардың әртүрлілігі осы саладағы қызметті реттейтін көптеген нормативтік құқықтық актілермен түсіндіріледі. Бұл құқықтық актілер халықаралық шарттарды, заңдарды, ҚР Үкіметінің қаулыларын, сондай-ақ ведомстволық және ведомствоаралық нормативтік құқықтық актілерді қоса алғанда, иерархиялық жүйені құрайды.

Халықаралық құқықтық актілерге 1968 жылы 8 қарашада Венада қабылданған «Жол қозғалысы туралы халықаралық конвенция» жатады. Бұл Конвенцияда жол қозғалысын ұйымдастыру тұжырымдамасы бар, оның ережелерін қатысушы мемлекеттер жол қозғалысының ұлттық ережелерін әзірлеу кезінде сақтауға тиіс. ҚР бұл Конвенцияны 2009 жылы ратификациялады.

Республикалық деңгейде ҚР жол қауіпсіздігін қамтамасыз етуге арналған әр түрлі заңды күштердің мыңнан астам актілері шығарылды. ЖЖТ ҚРЗ және «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне жол жүрісі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңы 2014 жылғы 17 сәуірдегі № 195-V ҚРЗ заңдары негізгі заңдар болып табылады.

Қарастырылып отырған саладағы нормативтік құқықтық актілер арасында Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2023 жылғы 30 маусымдағы № 534 «Жол жүрісі қағидаларын, Көлік құралдарын пайдалануға рұқсат беру жөніндегі негізгі ережелерді, көлігі арнайы жарық және дыбыс сигналдарымен жабдықталуға және арнайы түсті-графикалық схемалар бойынша боялуға тиіс жедел және арнайы қызметтер тізбесін бекіту туралы» бұйрығы ерекше орын алады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 29 желтоқсандағы «Қоғамдық қауіпсіздікті қоғаммен әріптестік жасап қамтамасыз етудің 2024 – 2028 жылдарға арналған тұжырымдамасы» қолданысқа енгізілді және қазіргі уақытта іске асырылуда.

Осы жоба үшін «жол қозғалысы» және «жол қауіпсіздігі» негізгі ұғымдарын қарастыруға оралсақ, ЖЖТ ҚРЗ анықталғанын атап өткен жөн: осы

Заң ҚР жол жүрісі жұмыс істеуінің және оның қауіпсіздігін қамтамасыз етудің құқықтық негіздері мен жалпы шарттарын белгілейді.

Аталған Заңның 1-бабында жол жүрісі жолдар шегінде адамдар мен жүктерді көлік құралдары арқылы немесе оларсыз тасымалдау процесінде туындайтын қоғамдық қатынастар жиынтығы ретінде айқындалады, ал жол жүрісі қауіпсіздігі деп оның қатысушыларының жол-көлік оқиғалары мен олардың зардаптарынан, сондай-ақ жол жүрісінің экологиялық жағдайға, халықтың денсаулығына теріс әсерінен қорғалу дәрежесін көрсететін жол жүрісінің жай-күйі түсініледі [6].

Дәл осы ұғымдар жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы заңдардың орындалуын прокурорлық қадағалаудың мәнін ашудың кілті болып табылады.

Жол қауіпсіздігі мәселелерінің көптеген зерттеушілері жол қозғалысы, ең алдымен, жүйелік сипатқа ие деп санайды. Осыған байланысты олар жол қозғалысы жүйесінің құрылымдық анықтамаларын ұсынды.

1970 жылдардың басынан бастап жүйелер маңызды ғылыми зерттеулердің объектісіне айналды. Жүйелердің пайда болуы мен жұмыс істеу теориялары, жүйелерді синергетикалық принциптер бойынша жіктеу, сондай-ақ жалпы жүйелерді зерттеу әдістері жасалды. Объектілердің жүйелілігінің жалпы принциптері аясында жол қозғалысын күрделі және көп факторлы жүйе ретінде қарастыру ұсынылады.

«Жол қозғалысы» терминінің мағынасын түсіну маңызды. ЖЖТ ҚРЗ ол қоғамдық қатынастардың жиынтығы ретінде анықталады. «Қоғамдық қатынастар» деп әлеуметтік топтар, ұлттар, діни қауымдастықтар немесе олардың экономикалық, әлеуметтік, саяси, мәдени және басқа салалардағы өзара әрекеттесуі түсініледі, бұл адамдардың осы байланысты топтармен жеке қарым-қатынасына әсер етеді.

«Жүргізушілер, көлік құралдары және жолдар сияқты қозғалмайтын нысандар арасында қоғамдық қатынастар туындауы мүмкін емес» деген О.Ю. Борисовтың пікірі бар [10]. Алайда, жүргізуші қозғалыста болған кезде, ол жол қозғалысы ережелерімен анықталған қоғамдық қатынастарға қатысады. Осылайша, жол қозғалысы жүйенің күйі мен қауіпсіздігіне әсер ететін элементтерді қамтиды және жүйелік тәсілді қолдану арқылы зерттелуі керек.

Жол қозғалысында қоғамдық қатынастардың едәуір бөлігі жол-көлік оқиғасы кезінде қозғалысқа қатысушылар мен мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдардың өкілдері арасында жүреді. Осыған қарамастан, жүйенің элементтері қоғамдық қатынастарға да әсер етуі мүмкін, бірақ бұл олардың негізгі аспектісі емес. Демек, жол қозғалысын жүйе ретінде түсіну екі аспектіні - жүйе элементтерінің өзара әрекеттесуін және олардың қоғамдық қатынастарға әсерін ескеретін жан-жақты тәсілді қажет етеді.

Осылайша, жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру және жүргізу кезінде уақыт пен кеңістікте динамикалық өзгертін әлеуметтік-техникалық жүйе ретінде қарастыра отырып, «жол қозғалысы» ұғымына жүйелі тәсілді қолдану қажет. Бұл тәсіл жүйенің

эртүрлі аспектілерін, соның ішінде әлеуметтік қатынастарды және оның ішіндегі механикалық қозғалыстарды зерттеуге мүмкіндік береді.

ЖЖТ ҚРЗ ережелерін талдай отырып, ол жол қозғалысы кезінде не немесе кім қауіп төндіретіні туралы еш жерде айтылмайтынын, яғни заңда ықтимал қауіптің көздері көрсетілмегенін атап өткен жөн. Оларды анықтамай, жол қауіпсіздігін толық қамтамасыз ету мүмкін емес деп санаймыз.

ЖЖТ ҚРЗ 94-бабына сәйкес жеке және заңды тұлғалардың жол жүрісі саласындағы қызметі айналасындағыларға жоғары қауіптілік төндіретін қызметке (жол жүрісі саласында тәуекелдері бар ұйымдар, көлік құралдарының иелері және тағы басқалар), ал көлік құралдары мен жолдар жоғары қауіптілік көзіне жатқызылады.

Жолдардағы ықтимал қауіп тек көлік құралдарымен ғана шектелмейді. Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру кезінде жолдағы қауіпті арттыруы мүмкін басқа да қауіп көздерін ескеру қажет. Оларға мыналар кіруі мүмкін:

- жол полициясында тіркелмеген механикалық ауыл шаруашылығы және басқа да техника;

- жолда немесе оның жанында жабайы және ауылшаруашылық жануарларын қоса алғанда, бөгде заттар;

- ағаштар және басқа өсімдіктер;

- жол инфрақұрылымы мен электрмен жабдықтау және байланыс желілерінің элементтерін қоса алғанда, жолдар мен іргелес аумақты жобалау және салу кезінде нормативтік актілер мен жобалау құжаттамасын бұзу;

- жолдардың темір жолдармен және басқа да көлік магистральдарымен қиылысу орындары;

- бағдаршамдардың ақаулары, жол белгілерінің болмауы;

- жолдардың техникалық жағдайы;

- қоршаған ортаға әсер ету;

- алкогольге немесе есірткіге ұшыраған жүргізушілер, сондай-ақ физикалық немесе психикалық мүмкіндіктері шектеулі жүргізушілер, сондай-ақ жол қозғалысы ережелерін сақтамайтын қатты шаршаған немесе тәжірибесіз жүргізушілер;

- жолда қауіпсіздік ережелерін сақтамайтын жаяу жүргіншілер мен жолаушылар.

Бұл факторлар жол қауіпсіздігіне де айтарлықтай әсер етуі мүмкін және жол қауіпсіздігі шараларын жүргізу кезінде ескерілуі керек.

ЖЖТ ҚРЗ 1-бабына жүгініп, «жол жүрісі қауіпсіздігі» ұғымын жүйелі талдауға көше отырып, заңнама осы тұжырымдаманың келесі анықтамасын беретінін байқауға болады: жол жүрісі қауіпсіздігі – қатысушыларының жол-көлік оқиғалары мен олардың зардаптарынан, сондай-ақ жол жүрісінің экологиялық жағдайға, халықтың денсаулығына теріс әсерінен қорғалу дәрежесін көрсететін жол жүрісінің жай-күйі. «Жол жүрісі қауіпсіздігі» ұғымы «қауіп» және «қауіпсіздік» ұғымдарымен тығыз байланысты. С.И. Ожеговтың

сөздігіне сәйкес, «қауіп» қауіпті жол сияқты зиян немесе бақытсыздық тудыруы мүмкін қауіпті нәрсенің мүмкіндігін білдіреді. «Қауіпсіздік» өз кезегінде біреуге немесе бір нәрсеге қауіп төндірмейтін жағдай ретінде анықталады [11]. «Қауіпсіздік» тұрақты жағдай емес, жол қозғалысына қатысушылардың жүйеге тиімді әсер етуінің нәтижесі екенін түсіну маңызды.

Алдыңғысымен тығыз байланысты «жол-көлік оқиғасы» ұғымы, оны заң шығарушы көлік құралының жолда жүруі процесінде және оның қатысуымен туындаған, адамның денсаулығына зиян келтіруге, өліміне, көлік құралдарының, құрылыстардың, жүктердің бүлінуіне не өзге де материалдық залалға әкеп соққан оқиға ретінде анықтайды.

ЖЖТ ҚРЗ «жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету» ұғымы жол-көлік оқиғаларын, жол жүрісінің экологиялық жағдайға, халықтың денсаулығына теріс әсерін болғызбауға, олардың зардаптарының ауырлығын азайтуға, сондай-ақ осындай зардаптарды жоюға бағытталған қызмет ретінде келтірілген.

Осылайша, ЖҚҚ саласындағы прокурорлық қадағалау ҚР атынан Конституция мен заңдардың сақталуына, сондай-ақ жол жүрісіне қатысушылардың барынша қауіпсіздігін қамтамасыз етуге прокуратура органдарының бақылауын білдіреді.

Қадағалаудың бұл түрі жолдардағы қауіпсіздікті арттыру міндетінің маңыздылығына байланысты прокурорлық қызметтің басқа бағыттары арасында ерекше орын алады. Жол апаттары қоғам мен азаматтарға үлкен зиян келтіреді, сондықтан прокуратура жағдайды жақсарту үшін қосымша шаралар қабылдауы керек.

Прокурорлар сонымен қатар алкогольизмнен, нашақорлықтан немесе психикалық бұзылулардан зардап шегетін адамдардың көлік құралдарын басқаруын анықтау мен шектеуді қоса алғанда, автокөлікпен байланысты авариялар мен оқиғалардың алдын алумен белсенді айналысады.

Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы қадағалау тәжірибесін талдай отырып, адамдардың көлік құралдарын басқаруға медициналық қарсы көрсетілімдерінің болуына байланысты бұзушылықтар анықталады.

Қазіргі уақытта мұндай қарсы көрсетілімдер анықталған жағдайда көлік құралдарын басқару құқығының алдын алу немесе тоқтату тетігі жоқ. Көлік құралдарын басқаруға рұқсат беретін денсаулық сақтау органдары мен мемлекеттік органдардың өзара іс-қимыл рәсімі мен тетігін белгілеу қажет деп санаймыз.

Медициналық қарсы көрсетілімдердің бар-жоғын тексеру үшін медицина қызметкерлеріне қол жеткізе отырып, көлікті басқару құқығы бар адамдар туралы бірыңғай деректер банкі құруды ұсынамыз. Сондай-ақ көлік құралдарын басқаруға қарсы көрсетілімдері бар адамдардың бірыңғай тіркелімін енгізу және жүргізуші куәліктерін беру (ұзарту) кезінде осы тіркелімді тексеру үшін қолжетімділікті көздеу қажет.

Осы заңнамалық олқылықты толтыру үшін ережелерге өзгерістер енгізуге болады. Мысалы, ЖЖТ ҚРЗ 75-бабы 1-тармағының 2-тармақшасын былайша

толықтыру ұсынылады: «ҚР ДСМ көлік құралдарын басқаруға медициналық қарсы көрсетілімдері бар адамдардың бірыңғай тіркелімін жүргізеді және олардың жеке өмірі мен жеке құпиясын қорғау жөнінде шаралар қабылдайды. Адам тіркелімге енгізілген кезде денсаулық сақтау ұйымының уәкілетті тұлғасы оның көлік құралын басқару құқығының бар-жоғын тексеруге міндетті. Мұндай құқық анықталған кезде оны тоқтату үшін құқық берген мемлекеттік органға хабарлау қажет».

Сондай-ақ, ЖЖТ ҚРЗ 73-бабының 2-тармағын былайша толықтыру ұсынылады: «Көлік құралдарын басқару құқығы бар адамдар туралы ақпарат ҚР ПМ қалыптастыратын және жүргізетін деректер банкіне енгізілуге тиіс. Деректер банкін жүргізу тәртібін және оған енгізілетін мәліметтердің тізбесін ҚР Үкіметі белгілейді».

Жоғарыда айтылғандай, ЖҚҚ арттыруға және жол инфрақұрылымын дамытуға бюджеттен айтарлықтай қаражат бөлінеді. Сондықтан, бұл қаражатты тиімді пайдалану, әсіресе бюджеттік ресурстар шектеулі болған жағдайда, прокуратура тарапынан мұқият назар аударуды талап етеді. Бұл жағдайлар прокурорлық қызметтің басымдықтарының бірі ретінде жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы заңнаманың сақталуын прокурорлық қадағалау қажеттілігін көрсетеді.

Жол қозғалысын ұйымдастыруды жақсарту жол қозғалысы туралы Заңға сәйкес құқықтық, әдістемелік, жобалау-ізвестіру, техникалық және бақылау-қадағалау шараларын қоса алғанда, көптеген іс-шараларды қамтиды.

Жол қозғалысы қауіпсіздігін прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру кезінде «ұйымдастыру» және «басқару» ұғымдарын нақты ажырату қажет екенін атап өткен жөн. Жол қозғалысын басқару жүйесін реттеудің құқықтық тетіктері әртүрлі билік органдары арасында өкілеттіктер мен жауапкершіліктің нақты бөлінуімен анықталуы керек.

Бұл ретте Н.В. Сидоряқтың сөзіне сәйкес «қоғамдық қауіпсіздік элементі ретінде жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі субъектісі ұйымдық-басқарушылық, әкімшілік-құқықтық, мемлекеттік-құқықтық, ақпараттық-құқықтық және басқа сипаттағы институттар арқылы тиісті функцияларды жүзеге асыратын мемлекет болып танылады. Бұл ретте бұл жүйе жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету субъектілері ретінде әрекет ететін мемлекеттік органдар жүйесінен әлдеқайда кең екенін атап өту маңызды» [12].

ҚР Бас Прокурорының ұйымдастырушылық және әкімшілік құжаттарының атаулары мен мазмұнын талдай отырып, біз прокуратура органдарының практикалық қызметінде «басқару» ұғымын «ұйым» ұғымының құрамдас бөлігі ретінде қарастыру керек деген қорытындыға келдік. Құжаттардың көпшілігінде өз атауында «ұйымдастырудың кейбір мәселелері туралы...», «қызметті ұйымдастыру туралы...», «қадағалауды ұйымдастыру туралы...» және т.б., бұл ретте қазіргі уақытта прокуратурада жарияланған және «басқару» туралы ескертулері бар ұйымдастырушылық - өкімдік құжаттар көбіне жоқ.

Басқару құрылымды сақтауға және жұмыс істеуге, оның жұмысының тиімділігін қамтамасыз етуге және мақсаттарға жетуге бағытталған.

«Прокуратурада жұмысты ұйымдастыру оның міндеттерін орындау үшін прокуратура жүйесінің жұмысын оңтайландыруға бағытталған іс-шаралар кешенін қамтиды. Прокуратурадағы басқарманың мазмұны прокуратураның мақсаттарына жету үшін жоғары тұрған органдардың төмен тұрған қызметкерлерге әсері болып табылады» деп Ф.М. Кобзарев атап өткен [13].

Прокуратура жүйесінде жұмысты ұйымдастыру органдар мен қызметкерлер арасында байланыс орнатуды, мақсаттарды, өкілеттіктерді анықтауды және тиімді жұмыс істеу үшін жағдай жасауды қамтиды. Прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру қадағалау нысанасының ерекшеліктеріне және прокурордың берілген өкілеттіктеріне байланысты қадағалаудың әрбір саласы бойынша жұмысты қамтиды.

Прокурорлық қадағалау мен басқаруды дұрыс ұйымдастыру прокуратураның барлық деңгейлеріндегі жұмыстардың дәйектілігін қамтамасыз етеді және қызметкерлерге практикалық міндеттерді тиімді шешуге көмектеседі. Заңдардың орындалуын қадағалауды ұйымдастыру прокуратура жүйесінде және оның әрбір құрылымдық бөлімшесінде осы қызметті ұйымдастыруды қамтиды.

Біздің ойымызша, прокуратура қызметінің басым бағыттарының бірі ретінде жол қозғалысы қауіпсіздігі туралы заңдардың орындалуын прокурорлық қадағалауды бөліп көрсете отырып, прокуратура органдарының жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз етудің мемлекеттік міндетін шешудегі рөлін едәуір күшейтуге болады. Бұл ретте қадағалаудың ұйымдастырушылық құрамдас бөлігіне назар аудару қажет, өйткені зерттелетін салада арнайы органдарының жеткілікті саны, сондай-ақ прокуратура органдарының кадрлық және уақытша ресурстарының шектелуі болған кезде прокурорлық қадағалауды және жалпы прокурорлық қызметті ұтымды ұйымдастыру заңдылықтың жай-күйін айтарлықтай жақсартуға және жол қозғалысы қатысушылардың қауіпсіздік деңгейін арттыруға қабілетті.

1.3 Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалаудың мақсаттары, міндеттері және негізгі бағыттары

Прокурорлардың жол қозғалысы ережелерін қадағалауын зерттеу бұл жұмыстың осы саладағы прокуратураның тиімділігіне қалай әсер ететінін түсінумен тікелей байланысты. Бұл жұмыстың тиімділігін бағалау оның мақсаттарын, міндеттерін және негізгі бағыттарын анықтамайынша мүмкін емес.

Философияда мақсат идеалды жоспарланған модель, болжамды нәтижені ұсыну ретінде қарастырылады. Диалектика тұрғысынан мақсат нәтижені тамаша болжау ретінде ұсынылады, ал процестің өзі мақсатқа жетудің күрделі жолы ретінде ұсынылады [14].

«Мақсат - бұл біздің іс-әрекетіміздің нәтижесінің көрінісі болып табылатын мақсатқа жету жолындағы аралық себеп-салдарлық мүше болып табылатын ұсынылған және қалаған болашақ оқиға» [15].

Нақты мақсаттар мен міндеттерді анықтау кез-келген ұйым, құрылым немесе мекеме үшін қажетті элемент болып табылады [16]. Олар арқылы нақты мемлекеттік орган немесе ұйым қызметінің мәні мен шектері айқындалады. Бұл мақсаттар мен міндеттер құрылымдардың функцияларын анықтайды, әрқайсысының құзыреттері мен өкілеттіктерін белгілейді. Мемлекеттік органның немесе мекеменің жұмыс істеу тиімділігі олардың мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу дәрежесімен айқындалады [17].

Прокурорлық қызметтің мақсаттары мемлекеттік органдар жүйесіндегі прокуратураның рөлі мен орнына байланысты. Олар ҚР Конституциясымен және «Прокуратура туралы» ҚРКЗ анықталады.

Прокуратураның мақсаттары «Прокуратура туралы» ҚРКЗ 4-бабында бекітілген, яғни:

Адамды, оның өмірін, мемлекеттің ең жоғары құндылықтары болып табылатын құқықтары мен бостандықтарын қорғау және ҚР аумағында заңдылықты қамтамасыз ету үшін прокуратура мынадай міндеттерді орындайды:

1) адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз ету, заңды тұлғалардың, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау, сондай-ақ бұзылған құқықтар мен бостандықтарды қалпына келтіру;

2) заң бұзушылықтарды анықтау және жою, осы бұзушылықтарға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау, сондай-ақ олардың салдарын жою;

3) құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметін үйлестіруді;

4) ҚР заңдарында және ҚР Президентінің актілерінде айқындалатын өзге де міндеттерді жүзеге асырады.

Бұл мақсаттарға қол жеткізу үшін прокуратураның бүкіл жүйесінің қызметі бағытталған. Сонымен қатар, прокуратура қызметінің әрбір түрінің өзіндік, нақтырақ мақсаттары бар. Бұл жол қозғалысы қауіпсіздігі туралы заңдардың орындалуын қадағалауға да қатысты.

ЖҚҚ саласындағы прокурорлық қадағалау мынадай мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған:

- прокурорлық ден қою арқылы уәкілетті мемлекеттік органдардың тиісті жұмысын қамтамасыз ету.

- ЖКО санын азайту.

- адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау режимін қамтамасыз ету.

- ЖҚҚ саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Осы саладағы прокурорлық қадағалаудың негізгі міндеттеріне мыналар жатады:

- автомобиль жолдарының сақталуына, оларды күтіп-ұстауға және жөндеуге тиісті бақылауды қамтамасыз ету.

- жүргізушілердің еңбегі мен демалысын қамтамасыз ету жөніндегі заңнама талаптарының сақталуын бақылауға жауапты еңбек және жұмыспен қамту органдарының қызметін қадағалауды жандандыру.

- алкогольге немесе есірткіге тәуелді адамдардың жүргізуші куәлігін жарамсыз деп тану.

- жол қозғалысы қауіпсіздігін медициналық қамтамасыз етуді күшейту және жол полициясы қызметкерлерінің әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнама талаптарын сақтауын қадағалау.

Прокурорлық қадағалаудың нақты міндеттерін айқындау кезінде прокуратура қызметінің негізгі түрлерін ескеру қажет.

Прокуратураның қызметі-бұл белгілі бір міндеттерді шешуден және заңға сәйкес белгілі бір мақсаттарға жетуден тұратын белгілі бір қызмет түрі. Прокуратураның әрбір функциясы заңдылықты қамтамасыз етуге, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғауға бағытталған. Прокуратураның негізгі функцияларына әдетте заңдардың орындалуын қамтамасыз ету, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, қылмыстардың алдын алу және қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету кіреді.

Т.Б. Хведелидзенің көзқарасына сәйкес, прокуратураның қызметі «оның міндеттерінде көрсетілген прокуратураның әлеуметтік мақсатымен алдын-ала анықталған, белгілі бір басқару пәнімен сипатталатын, міндеттерді шешуге бағытталған және өзіне тән өкілеттіктер мен құқықтық құралдарды пайдалануды талап ететін оның қызмет түрі» [18]. Аталған сөздерді басшылыққа ала отырып, келесіні ескеру қажет: прокуратураның функциялары, ең алдымен, осы мемлекеттік органға ғана тән қызмет түрі.

В.П. Рябцева атап өткендей «прокуратура органдары қызметінің негізгі бағыттары прокуратураның қадағалау және өзге де функцияларын пайдалана отырып, бірінші кезектегі тәртіппен іске асырылатын басым бағыттар болып табылады. Бұл бағыттар прокуратура жұмысының мазмұнын уақытша анықтай алады» [19].

М.С. Шалумов «прокуратуралардың құрылымы мен жұмысын ұйымдастыру, әдетте, олардың қызметінің функциялары мен негізгі бағыттарын ескере отырып құрылады» деп санайды [20].

ҚР Бас Прокурорының ұйымдастырушылық құжаттарын талдау олардың басым жұмыс орындарын бөлу үшін «бағыт» термині жиі қолданылатындығын көрсетеді.

Н.Н. Карпов өзінің еңбегінде прокурорлық қызметтің «басым» және «негізгі» бағыттары ұғымдарын бөліп көрсетеді. Оның айтуынша «басым бағыт белгілі бір кезеңге белгіленеді және әлеуметтік-экономикалық және саяси факторларға байланысты, ал негізгі бағыттар прокуратураның нақты функцияларымен анықталады және оларды прокуратураның басқа функциялары шеңберінде бөлуге болады» [21].

Ал өзге ғалым В.Г. Бессарабовтың ойынша «прокуратура қызметінің тұрақты және динамикалық бағыттарын бөліп көрсетеді, тұрақты бағыттар функциялармен байланысты, ал динамикалық бағыттар өзекті міндеттерге байланысты өзгеруі мүмкін» [22]. Алайда, ҚР Бас Прокурорының жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қызмет бағыттарына қатысты ұйымдастыру актілерінде қазіргі уақытта басым бағыттарды арнайы бөлу көзделмеген.

ЖЖТ ҚРЗ 3-бабына сәйкес, жол жүрісінің негізгі қағидаттары:

1) жол жүрісіне қатысушылардың өмірі мен денсаулығының шаруашылық қызметтің экономикалық нәтижелерінен басымдығы;

2) жол жүрісі қауіпсіздігінің қамтамасыз етілуі үшін мемлекет жауаптылығының жол жүрісіне қатысушылардың жауаптылығынан басымдығы;

3) жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету кезінде жол жүрісіне қатысушылар, қоғам мен мемлекет мүдделерінің сақталуы;

4) жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз етуге жүйелі көзқарас болып табылады.

Аталған Заңның 4-бабында «жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі жол жүрісі саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру құралы болып табылады және жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы қатынастарды реттейтін құқықтық нормаларды, орталық және жергілікті атқарушы органдардың, заңды тұлғалардың, қоғамдық бірлестіктердің, жол жүрісіне қатысушылардың, жол жүрісі қауіпсіздігін және жол-көлік оқиғаларының зардаптарын жоюды қамтамасыз ететін құралдар мен шаралардың жиынтығын қамтиды» деп көрсетілген.

Қазіргі уақытта ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 29 желтоқсандағы № 1233 «Қоғамдық қауіпсіздікті қоғаммен әріптестік жасап қамтамасыз етудің 2024 – 2028 жылдарға арналған тұжырымдамасымен» жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету стратегиясын анықтайтын бағдарламалық құжат бекітілді.

Тұжырымдаманың мақсаты-жол-көлік оқиғаларынан болатын өлімді азайту. Тұжырымдаманың міндеттеріне жол қозғалысы саласындағы құқық бұзушылықтарға теріс қатынасты қалыптастыру үшін насихаттау жүйесін құру, балалар арасында жолдарда қауіпсіз жүріс-тұрыс дағдыларын дамыту, жүргізу мәдениетін арттыру, жол-көлік оқиғаларында зардап шеккендерге көмек көрсетудің қазіргі заманғы жүйесін дамыту, сондай-ақ осындай дайындықты жүргізетін жүргізушілер мен автомектептерді даярлауға қойылатын талаптарды белгілеу кіреді.

Талдау жол қауіпсіздігі саласындағы негізгі мемлекеттік, әлеуметтік және демографиялық мақсаттарды анықтауға мүмкіндік береді:

1. ЖКО қаза тапқандар мен зардап шеккендер санының азаюы, әсіресе балалар арасында.

2. Зардап шеккендермен болған ЖКО санын қысқарту.

3. ЖКО жалпы санының төмендеуі.

4. Жол құрылысына бөлінетін ресурстарды тиімді пайдалану және жол құрылысының қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін мемлекеттік органдардың, соның ішінде бақылаушы және құқық қорғау құрылымдарының жұмысы маңызды. Сондықтан ЖҚҚ саласындағы прокурорлық қадағалаудың мақсаты бақылау-қадағалау және басқа да уәкілетті органдар қызметінің заңдылығын қамтамасыз ету, сондай-ақ көрсетілетін қызметтердің толықтығын қамтамасыз ету болып табылады.

Аталған мақсаттарға қол жеткізу үшін прокуратура өз функцияларын қызметтің мынадай бағыттары арқылы іске асырады:

1. Жол қозғалысын ұйымдастыру және басқару саласындағы заңдардың сақталуын прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру.

2. Жол қызметі саласындағы заңдардың орындалуын қадағалау.

3. Көлік қауіпсіздігі саласындағы заңдардың сақталуын қадағалау.

4. Көлік құралдарының қауіпсіз техникалық жай-күйін қамтамасыз етуді прокурорлық қадағалау.

5. Жүргізушілерді оқытуды және олардың көлік құралдарын басқару құқығын алуын прокурорлық бақылау.

6. Кәмелетке толмағандардың жол қозғалысына қауіпсіз қатысуға дайындығын қадағалау.

7. ЖҚҚ медициналық қамтамасыз ету саласындағы заңдардың сақталуын бақылау.

8. Жолаушылар және жүк тасымалдарының қауіпсіздігін қамтамасыз етуді прокурорлық қадағалау.

9. ЖҚҚ қамтамасыз ету саласындағы Жол полициясы органдарының функцияларын орындауды қадағалау.

10. ЖҚҚ саласындағы заңнаманы түсіндіру және құқықтық ағарту.

Сондай-ақ ҚР Бас Прокурорының 17.01.2023 жылғы №32 бұйрығымен бекітілген «Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуына тексеріс тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйіне талдау жасау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалау қағидаларына» сәйкес, қадағалау міндеттері:

1) азаматтардың, мемлекеттің және заңды тұлғалардың конституциялық және заңмен қорғалатын өзге де құқықтарын, бостандықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету;

2) сот төрелігін іске асыру қағидаттарын мүлтіксіз сақтау;

3) заңдылықты бұзушылықтарды, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды, сондай-ақ олардың салдарын анықтау және жою;

4) заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту, құқық бұзушылықтардың алдын алу болып табылады.

Аталған міндеттерді тиісті түрде орындау үшін, біздің ойымызша, «Прокуратура туралы» ҚРКЗ 18-бабының 2-тармағын келесі өкілеттіктермен толықтыру қажет:

Прокурорлық қадағалаудың басым бағыттары бойынша жүргізілген талдау нәтижелері (өрескел бұзушылықтар анықталған жағдайда, сараптама

тағайындау, өзге де органдар мен ұйымдардың мамандары заңдылықтың сақталуын тексеруге қатысуға және қорытынды беруге қажет болған жағдайда және т.б.) тексеруді қажет еткен жағдайда, тексеру тағайындау және жүргізу туралы шешім қабылданады.

Сонымен қатар жоғарыда аталып өткендей заңдылықты бұзушылықтарды, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды, сондай-ақ олардың салдарын анықтау және жою прокурорлық қадағалаудың міндеттерінің бірі болып табылады.

ҚР Бас Прокурорының 17.01.2023 жылғы №32 бұйрығымен бекітілген «Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуына тексеріс тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйіне талдау жасау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалау қағидаларына» сәйкес, прокурор ӘҚБтК Ерекше бөлігіндегі баптың санкциясы әкімшілік қамаққа алу түріндегі жазаны баламасыз қолдануды көздейтін әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша сотқа міндетті түрде қатысады.

Атап айтқанда ӘҚБтК 608-бабы (қамаққа алу түріндегі жазаны баламасыз қолдануды көздейді) бойынша қаралған сот актілерін талдау барысында келесідей бұзушылықтар анықталды.

Мысалы, 01.01.2023 жылы Абай аудандық полиция бөлімінің қызметкерлері 04 сағат 30 минут шамасында, Абай қаласы, Қалмағанбетов көшесі бойында, А. азаматын «Mercedes Benz» маркалы көлік құралын алкогольді мас күйінде басқарғандығы үшін, ӘҚБтК-нің 608-бабы 1-бөлігі бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама толтырған.

01.01.2023 жылғы №000 05 сағат 05 минутта психикалық белсенді зат пайдалану және мас болу фактісін анықтау үшін медициналық куәландырудың қорытындысы бойынша А. азаматында жеңіл дәрежедегі алкогольдік масаң күйі анықталған.

Алайда аудандық соттың қаулысымен ӘҚБтК 62-бабы бойынша (тұлға әкімшілік құқық бұзушылық жасалған күннен бастап екі ай өткеннен кейін әкімшілік жауаптылыққа тартылуға жатпайды), яғни ескіру мерзімінің өтіп кетуіне орай, іс өндірістен тоқтатылған.

Әкімшілік істің мән-жайларына тоқталатын болсақ, Абай ауданы полиция қызметкері мас күйінде басқаруға күдікті жүргізуші А. ұстаған кезде, ӘҚБтК 789-бабының 3-бөлігінің талабы бойынша (әкімшілік жазалау шарасының бірі ретінде әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғатын әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша өзіне қатысты іс жүргізу қозғалған адам, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қаралғанға дейін, бірақ жиырма төрт сағаттан аспайтын әкімшілік ұстап алуға тартылуы мүмкін) оны ұстау мерзімі 24 сағатты құрайды.

Әрі қарай, полиция қызметкері күдіктіні куәландыру үшін медициналық мекемеге жеткізгенде, күдікті стандартты рәсімдерден бас тартуға және алкоголь құрамына қан анализін тапсыруға құқылы. Кейбір аймақтарда мұндай анализдің нәтижелері 2-3 күннен кейін дайын болады (медициналық ережелерге сәйкес, белгіленген нормативтік мерзім жоқ). Осындай сәтте, полиция қызметкерінде

құқық бұзушы А. ұстауға негіз болмай, оны жіберуге мәжбүр болды. Содан кейін құқық бұзушы А. 2-3 ай ішінде полиция қызметкерлеріне және сотқа келуден жалтару арқылы ескіру мерзімінің өтуіне орай жауаптылықтан босатылды.

Осыған ұқсас жағдайда, құқық бұзушы өзіне қатысты іске қатысудан жалтарған сәтте, еліміздің кейбір аймақтарында ӘҚБтК 744-бабының 3-бөлігінде (он сегіз жасқа толмаған адам жасаған не жасалуы әкімшілік қамаққа алу, сондай-ақ шетелдікті не азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберу немесе адамға берілген арнайы құқықтан (көлік құралдарын басқару құқығын қоспағанда) айыру түріндегі әкімшілік жазаға әкеп соғатын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адамның қатысуы міндетті) көрсетілген талаптарға қайшы келіп, жауапкершілікке тарту фактілері анықталды.

Жоғарыда аталған олқылықтарды жою мақсатында ӘҚБтК 62-бабының 5-бөлігін келесідей толықтыруды ұсынамыз: «Егер бұзушылық жасаған адам әкімшілік істі жүргізуші органнан немесе соттан жалтарса, ескіру мерзімдерінің өтуі тоқтатыла тұрады».

Аталған салалардағы прокурорлық қызметті тиімді басқару жол жүрісіне қатысушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды және жол-көлік оқиғаларынан материалдық залалды азайтуды қоса алғанда, жол жүрісі қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалау мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

2 Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қадағалаудың ерекшеліктері

2.1 Прокуратураның жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы қадағалау жөніндегі қызметін ақпараттық-талдамалық қамтамасыз етуді, болжауды және жоспарлауды ұйымдастыру

Прокурорлық жұмысты болжау және жоспарлау аналитикалық қызметпен тығыз байланысты. Прокурорлық қадағалаудың тиімділігін арттыру үшін оны ақпараттық-талдамалық базамен қамтамасыз ету қажет, бұл прокуратураның қызметін анықтауға және түзетуге, сондай-ақ қолда бар ресурстарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалауды ұйымдастыруға да қатысты.

«Ақпараттық-аналитикалық жұмысты ақпаратты жинау, есепке алу, жинақтау, бөлісу және оны аналитикалық өңдеудің үздіксіз процесі ретінде анықтайды, оның ішінде тұжырымдар мен ұсыныстарды түсіну, жалпылау, бағалау, тұжырымдау» деп Э.Б. Хатов атап өткен [23].

Прокуратура органдарындағы талдамалық жұмыс үш кезеңнен тұрады: ақпарат жинау, ақпаратты өңдеу және қорытындыларды қалыптастыру. А.Ф. Смирновтың пікірінше, «бұл ақпарат қылмыс пен қылмыстың олардың бірлігі мен айырмашылығындағы сапалық және сандық сипаттамаларының жиынтығы болып табылады» [24].

Ақпараттық-аналитикалық жұмыс бірнеше кезеңнен тұрады: проблемаларды анықтау, оларды шешу үшін қажетті ақпаратты анықтау, ақпарат көздерін таңдау, деректерді жинау мен өңдеуді ұйымдастыру, талдау объектілерінің даму заңдылықтарын анықтау мақсатында талдау, проблемаларды шешудің әдістері мен мерзімдерін анықтау, шешім нәтижелерін болжау, басқару шешімдерінің ұсыныстары мен жобаларын қалыптастыру [25].

Прокуратура органдарының қызметін ақпараттық қамтамасыз ету ақпараттың жеделдігі, уақтылығы, толықтығы және дұрыстығы қағидаттарына негізделеді.

Сұраудың мәнін, оны орындау мерзімдері мен тәртібін, прокурордың өкілеттіктерін айқындайтын заңнамаға сілтемелерді, сұрау салуды орындаудың міндеттілігін және оны орындамағаны үшін ықтимал салдарларды көрсетуді көрсететін ақпаратты алуға сұрау салуды немесе талапты дұрыс ресімдеу маңызды [26]. Бұл ретте ақпаратты, оның ішінде шектеулі қолжетімділікті талап ету және өңдеу бойынша қолданыстағы шектеулерді ескеру қажет [27].

Қылмыстар мен құқық бұзушылықтарды талдау басқа органдардың ақпаратын пайдалануға мүмкіндік беретін прокурорлардың деректерді пайдалануын ғана қамтымайды. Прокурорлар бақылаушы органдар мен құқық қорғау органдарының штабтық бөлімшелерінен талдамалық және ақпараттық құжаттар алуды қамтамасыз етеді. Бұл материалдар құқықтық тәртіптің жай-

күйі, қылмыс деңгейі және құқық қорғау органдары жұмысының нәтижелері туралы түсінік береді.

Тиімді аналитикалық жұмыс үшін қайталануды болдырмау үшін әртүрлі көздерден ақпарат алу маңызды. Бұл жағдайда басқа органдардың аналитикалық қорытындыларын сыни тұрғыдан бағалау және пайдалану қажет. Нақты уақыттағы ақпараттық ресурстарға қол жеткізу прокурорларға ақпараттық қамтамасыз етуді және жұмыс сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Заңдылықтың жай-күйін талдау прокурорлық қадағалаудың тиімділігін объективті бағалауға және қызметті дұрыс жоспарлауға мүмкіндік береді. Қылмыстарды да, заң бұзушылықтарды да ескеру маңызды. Тиімді болжау үшін прокурор заң бұзушылықтарға байланысты болашақ оқиғаларды болжау үшін прокуратура органдарының жағдайы туралы ақпаратты алып, талдауы керек.

Ф.М. Кобзарев пен А. Д. Вороновтың айтуынша, «болжау оқиғалардың, құбылыстар мен процестердің болашақ жағдайы туралы ақпарат алуға бағытталған процесс. Прокуратура органдары заңдылықтың дамуын немесе оның жекелеген аспектілерін анықтау үшін, сондай-ақ кадрлық қамтамасыз ету жағдайындағы, ұйымдық құрылымдағы және басқа салалардағы өзгерістерді талдау үшін болжауды қолданады» [28, 47 б.].

Болжамдар прокуратураның мақсаттарын анықтауға көмектеседі, содан кейін олар ұйымдастырушылық тәртіпті, әрекеттер тізбегін және ресурстарды оңтайлы пайдалануды қамтамасыз ете отырып, кейінгі жоспарлауда жүзеге асырылады.

Прокуратурада жоспарлау жұмыстың мақсаттарын анықтаудан, нақты іс-шараларды әзірлеуден, оларды орындау үшін мерзімдер мен жауапты тұлғаларды белгілеуден тұрады. Жоспарлар нақты болуы керек және мақсатқа жету үшін қажетті күш-жігерді, құралдарды және уақытты дәл есептеуге негізделуі керек. Әрбір жоспарланған іс-шарада жоғары тұрған прокуратура органдарының шешімдерін, азаматтардың өтініштерін талдау нәтижелерін, заңдылық жай-күйін және басқа да факторларды қамтитын негіздеме болуы тиіс [28, 48 б.].

Ақпараттық-талдау жұмысы, болжау және жоспарлау туралы жалпы ережелер жол қозғалысы қауіпсіздігі туралы заңдардың орындалуын қадағалауда қолданылады. Прокуратура органдарында жұмысты ұйымдастыру олардың прокуратура жүйесіндегі функционалдылығымен анықталады.

ҚР прокуратурасы аудандық деңгейдегі прокуратуралар мен ҚР Бас прокуратурасы арасындағы байланысты үйлестіре отырып, прокуратура жұмысын ұйымдастырудың негізгі буыны болып табылады. Ол өңірлердегі заңдылық туралы ақпаратты талдайды, жол қозғалысы қауіпсіздігін прокурорлық қадағалауды қоса алғанда, бағынысты прокуратураларға әдістемелік басшылықты жүзеге асырады. Қалалар мен аудандардың прокуратуралары жоғары тұрған прокуратура аппаратының қолдауымен оңтайлы жағдайларды қамтамасыз ете отырып, осы салада тікелей қызметті жүзеге асырады.

ЖҚК саласындағы прокурорлық қадағалауды жүзеге асыру кезінде прокурордың мынадай ақпараты болуға тиіс:

1. Мемлекеттік органдардың қызметі туралы, оның ішінде:

- нормативтік құқықтық актілерді қабылдау;
- жол қызметін қаржыландыру;
- жол қызметін жүзеге асыру;
- Көлік құралдарын құрастыру, дайындау, техникалық қызмет көрсету;
- көлік құралдарының техникалық жай-күйін бақылау;
- жол қозғалысы қауіпсіздігін медициналық қамтамасыз ету;
- жүргізушілерді даярлау және жүргізуші куәлігін беру;
- жолаушылар мен жүктерді тасымалдау;
- сақтандыру қызметі.

2. Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы мемлекеттік бақылау (қадағалау) органдарының қызметі туралы.

Сондай-ақ, прокурорда келесідей ақпарат болуы керек:

- Жол қозғалысы қауіпсіздігін арттырудың мақсатты бағдарламалары;
- Жол қозғалысы қауіпсіздігінің статистикалық көрсеткіштері;
- Жол-көлік оқиғалары;
- Автомобиль жолдарының мәртебесі мен ұзындығы;
- Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласында жұмыс істейтін қоғамдық ұйымдар.

Алынған ақпаратты құқық бұзушылық салдарының таралуы мен ауырлығын, бұзушылық объектілері мен субъектілерін ескере отырып, жүйелеп, талдаған жөн.

А.Х. Казарина мен С.М. Иншаковтың қазіргі уақытта құқық бұзушылықтың бірыңғай көрінісін қалыптастыру қиын деген пікірін дұрыс деп санаймыз, өйткені ҚР заң бұзушылықтардың бірыңғай есебі тиісті дәрежеде жүргізілмейді [28, 88 б.]. Сонымен қатар, жол қозғалысы қауіпсіздігі саласында заңдылықтың жай-күйін жан-жақты бағалауға және қадағалау қызметін жоспарлауға негізделген болжам жасауға мүмкіндік беретін статистикалық мәліметтер бар екенін атап өткен жөн.

Атап айтқанда, Бас прокуратураның Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің ақпараттық жүйелері арқылы республикамызда ЖКО саны, зартап шеккендер туралы және өзге де ақпараттар алуға болады.

Алайда прокурорлық есептерде (Талдау орталығы) жол қозғалысы қауіпсіздігі саласында прокурорлардың атқарып жатқан жұмыстары, яғни есептік кезеңде анықталған бұзушылықтар саны, енгізілген прокурорлық қадағалау актілері, қаралу нәтижелері және т.б. мәліметтер көрсетілмеген.

Сол себептен, №1 формалы прокурорлық есепте «жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы бұзушылықтар» атты жеке тармақ бөлу орынды болады деп ойлаймыз.

Прокуратураның ерекше құқықтық мәртебесін ескере отырып, тексерулерде басты назар бақылау органдарына аударылуы тиіс. Прокурорлар қадағалау қызметі барысында, егер олар заңнаманы бұзушылықтардың алдын алу немесе анықтау жөнінде шаралар қолданбаса, бақылау органдарының лауазымды адамдарына қатысты тексерулерге бастамашылық жасауға тиіс.

Қорытындылай келе, ақпараттық - аналитикалық жұмыс жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалауды ұйымдастырудың негізгі элементтерінің бірі болып табылады, ашық көздерден, соның ішінде интернет телекоммуникациялық желісіндегі ресми сайттардан үлкен көлемдегі ақпарат алу мүмкіндігінде көрінетін заң бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі жұмысты болжау және жоспарлау бағытында өзіндік ерекшеліктері бар жұмыс.

2.2 Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласында прокуратура мен басқа органдардың өзара іс-қимылын ұйымдастыру

Өзара әрекет - әр түрлі объектілердің бір-бірлеріне әсерін, ықпалын, олардың өзара байланысын, өзара ауысуын, бір объектіден екіншісінің пайда болуын білдіретін философиялық категория [29, 482 б.].

Өзара әрекет - қозғалыстың, дамудың объективті және әмбебап формасы, кез келген материалдық жүйенің тіршілігін және құрылымдық ұйымын анықтайды [29, 484 б.].

Өзара іс-қимыл прокуратура органдарының қызметін ұйымдастырудың негізгі элементтерінің бірі болып табылады.

Бұл ретте өзара іс-қимылдың негізгі мақсаты субъектілердің қызметінің жекелеген нәтижелерін бағалауда емес, олардың жұмысының нысандары мен әдістерін біріктіру болып табылатынын ескеру маңызды, бұл нәтижесінде белгілі бір жалпы нәтижеге әкеледі. Субъектілердің кәсіби қызметінің осы формалары мен әдістерінің жиынтығында олардың өзара әрекеттесуінің күші көрінеді [28, 50 б.].

Прокурорлық қадағалауды басқару мен ұйымдастыруда өзара іс-қимылдың екі түрі бар: ішкі (жүйелік) және сыртқы (ведомствоаралық). Ішкі өзара іс-қимыл жүйенің прокуратурасында жүреді және бағынышты және үйлестіру болып бөлінетін ұйымдық қатынастарда көрінеді. Бағынышты өзара іс-қимыл басшы прокурор мен оның бағыныштылары, жоғары тұрған бөлімшелер мен төмен тұрған прокуратуралар арасында жүзеге асырылады. Үйлестіру өзара әрекеттесуі мәртебесі тең қатысушылар арасында жүреді және жұмыс топтарын, жедел және жұмыс кеңестерін, бірлескен жоспарлау мен ақпарат алмасуды қоса алғанда, қатынастардың көлденең бағытын жасайды.

«Прокуратура туралы» ҚРКЗ 28-бабына сәйкес, құқық қорғау органдары мен өзге де мемлекеттік органдардың заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметін үйлестіруді прокуратура органдары осы органдардың өзара іс-қимылын, өзара ақпарат алмасуды және ортақ міндеттерді іске асыру кезінде олардың іс-қимылдарының

келісілуін қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырады. Прокуратура органдары көрсетілген қызметті Бас прокуратураның, бас әскери және көлік прокуратураларының, облыстар прокуратураларының және оларға теңестірілген (республикалық маңызы бар қалалардың және астананың) прокуратуралардың жанынан құрылатын тұрақты жұмыс істейтін үйлестіру кеңестерінің шеңберінде жүзеге асырады.

Қатысушы мемлекеттік органдар бірлескен құқықтық актілер шығару немесе тиісті іс-шаралар өткізу арқылы үйлестіру кеңестері қабылдаған шешімдерді жүзеге асырады.

ҚР заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі үйлестіру кеңесі туралы ережені ҚР Президенті бекітеді.

Теміржол өткелдерінің қауіпсіздігін қамтамасыз етуде көлік және аумақтық прокурорлардың өзара іс-қимылына баса назар аудару қажет. Теміржол жолдарының иелері өткелдерді қауіпсіздік құрылғыларымен жабдықтап, оларға іргелес жол учаскелерін ұстауы керек. Автомобиль жолдарының иелері, өз кезегінде, өткелдерде қауіпсіздік құрылғыларын орнатуды талап ете алады және қауіпсіздікке қауіп төнген жағдайда шаралар қолдана алады. Аумақтық және көлік прокурорлары бұзушылықтар туралы ақпарат алмасып, бірлескен іс-қимылдарды ұйымдастыруы керек.

Прокуратура органдары басқа да мемлекеттік органдармен, өзін-өзі басқару органдарымен, соттармен, құқық қорғау және бақылау органдарымен, БАҚ-пен және қоғамдық ұйымдармен өзара іс-қимыл жасайды. Сыртқы өзара іс-қимыл мақсаттар мен өкілеттіктерге байланысты қадағалау, ұйымдастыру және үйлестіру өзара іс-қимылын қамтиды. Қадағалау өзара іс-қимылы заңдардың сақталуын тексеруді қамтиды. Ұйымдастырушылық өзара іс-қимыл тексеру жүргізу тапсырмаларын және мамандарды тартуды қамтиды.

Прокуратура органдарының үйлестіру өзара әрекеті «Прокуратура туралы» ҚРКЗ 28-бабында бекітілген өкілеттіктерге негізделген және құқық қорғау органдарының қылмысқа қарсы үйлестіру қызметі түрінде жүзеге асырылады. Бұл ретте үйлестіруші орталықтың рөлін құқық қорғау органдарының бірінші басшылары құратын тұрақты жұмыс істейтін - прокурор төрағасы болып табылатын үйлестіру кеңесі атқарады.

Жол қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі әдістерінің бірі-жол-көлік оқиғаларының алдын алуға және олардың салдарын азайтуға бағытталған жергілікті билік органдарының, өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық ұйымдардың, сондай-ақ азаматтар мен компаниялардың келісілген жұмысы.

А.Ю. Гулягиннің пікірінше, «прокуратура мен бақылау органдарының өзара іс-қимылының бірнеше аспектілері бар. Біріншіден, бұл прокурор мен әкімшілік юрисдикцияның құқық қорғау органының біртекті құқықтық қатынастардағы ынтымақтастығы кезінде туындайтын прокурорлық қадағалаудың тақырыптық бағыты. Мемлекеттік органдардың бақылау және прокурорлық қадағалау объектілерін қалай ажыратуға болады, бұл мемлекеттік

қызметтің осы түрлері арасындағы іс жүргізу қатынастарын анықтауды және ортақ мақсатқа жету үшін белгіленген құзыретті сақтауды талап етеді деген сұрақ туындайды. Екіншіден, бұл қадағалау бағыты, онда прокурор мемлекеттік органының әрекеттері мен шешімдерінің заңдылығын тексереді және олардың орындалуын және өкілеттіктердің толық қолданылуын қамтамасыз етеді. Үшіншіден, бұл құқық қорғау органдарының қылмысқа қарсы күрес жөніндегі жұмысын үйлестіру және тиісті мемлекеттік органдармен ынтымақтастық. Үйлестірудің басымдығы қылмыстың алдын алу болуы керек, сондықтан бақылаушы органдар қылмыстық құқық бұзушылықтарды белсенді түрде анықтап, жолын кесуі керек [30, 44 б.].

Соңғы уақытта қылмыстық сипаттағы қылмыстар мен құқық бұзушылықтарға қарсы күрес саласында сұранысқа ие және іс жүзінде іске асырылатын үйлестіру өзара іс-қимылының жаңа модельдерінің дамуы байқалады. Үйлестіру пәні мен нысандары қазіргі уақытта құқықтық қатынастар салаларына, жүзеге асыру әдістеріне, қатысушыларға, сондай-ақ нормативтік реттеу деңгейіне байланысты динамикалық түрде өзгеріп, сараланады. Прокуратура құқық қорғау органдарының қызметін үйлестіруші ғана емес, «үйлестірушілердің үйлестірушісі» болады.

Қылмыстық-құқықтық саладан тыс прокурорлардың үйлестіру қызметі күрделі міндеттерге тап болады. Құқықтық қатынастардың әртүрлі салаларында қадағалауды жүзеге асыра отырып, прокурор қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық тенденцияларын бағалай алады, бұл қылмыс деңгейіне ғана емес, құқық бұзушылықтың басқа түрлеріне де әсер етеді.

А.Ю. Гулягин «жинақталған тәжірибеге сүйене отырып және мемлекеттік және қоғамдық процестердің тенденцияларын ескере отырып, қылмыстардың алдын алу, қылмыстың себептеріне әсер ету және оларды бейтараптандыру мақсатында құқық қорғау органдарының ынтымақтастығы үшін жағдай жасайтынын» атап өтті [30, 41 б.].

ҚР прокуратурасын реттеу туралы мәселе «Прокуратура туралы» ҚРКЗ көрсетілгендей, Президент бекіткен үйлестіру ережелерімен емес, тәуелсіз актілермен шешілуі тиіс. Өзара іс — қимылдың мақсаты-қатысушылар жұмысының тиімділігі мен нәтижелілігін арттыру.

Прокуратураның басқа органдармен өзара іс — қимылының негізгі мақсаттары-прокуратураның заңдылықты қамтамасыз етудегі рөлін күшейту, жол қозғалысы қауіпсіздігі мен қызмет тиімділігін арттыру. Функционалдық мақсаттар заң бұзушылықтарды уақтылы анықтау, кінәлілерді анықтау және бұзушылықтардың алдын алу үшін күш біріктіруді қамтиды. Көмекші мақсаттар-ақпаратты жедел алу және мәселелерді шешуге жағдай жасау.

Бұл ретте мемлекеттік органдармен, жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен және басқа да органдармен өзара іс-қимылдың мәні мен нысандарын түсіну, сондай-ақ ынтымақтастықтың мақсаттары мен әдістерін нақты түсіну маңызды. Құқықтық мәселелерден басқа, серіктестің әлеуетін

пайдалану арқылы жалпы қызығушылық пен пайда табуға деген ұмтылысқа негізделген өзара әрекеттесудің ұйымдастырушылық формалары да маңызды.

Прокуратураның өзара іс-қимылының міндеттеріне бірыңғай құқық қолдану практикасын әзірлеу, өзара іс-қимыл жасайтын органдардың құзыреттерін айқындау, өзара іс-қимыл алгоритмдерін құру және заңдылықтың жай-күйін бағалау критерийлерін біріздендіру сияқты аралық нәтижелерге қол жеткізу жатады.

«Прокуратураның арнайы бақылау және қадағалау органдарымен дұрыс ұйымдастырылған өзара іс-қимылы прокурорларға өз қызметін мақсатты және тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді, сондай-ақ азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бұзғаны үшін жауапкершіліктің бұлтартпастығы жағдайын жасауға оң әсер етеді. Прокуратура бақылау қызметіне тәртіптік әсер етеді, оның кәсібилік деңгейін арттыруға, жұмыста жоғары көрсеткіштерге қол жеткізуге ықпал етеді» [31].

Прокуратураның жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы ведомствоаралық өзара іс қимылын бес бағытқа бөлуге болады:

1. Мемлекеттік биліктің өкілді және атқарушы органдарымен, жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен:

- Жолдардағы заңдылық пен қауіпсіздік туралы өзара хабарлау.
- Жол қозғалысы қауіпсіздігін арттыру жөніндегі бағдарламаларды бірлесіп әзірлеу және бақылау.
- Нормативтік актілердің жобаларын дайындау.
- Бұзушылықтардың алдын алу бойынша басымдықтарды анықтау.
- Үйлестіру кеңестеріне қатысу және актілерді сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптау.

2. Бақылау органдарымен:

- Бұзушылықтар туралы ақпарат алмасу.
- Заңдылықты бірлесіп талдау.
- Жоспарларды келісу және бірлескен тексерулер жүргізу.
- Жиналыстар мен профилактикалық іс-шаралар өткізу.
- Бақылау органдарының қызметін тексеру.

3. Сот органдарымен:

- Жол қозғалысы ережелерін бұзу туралы қылмыстық істер бойынша айыптауларды қолдау.

- Талап қоюды соттарға жіберу және істерді қарауға қатысу.
- Сот шешімдерінің заңдылығын тексеру.
- Қылмыстар және жаза тағайындау тәжірибесі туралы ақпарат алмасу.
- Сот отырыстарына бірлескен дайындық және қызметкерлердің біліктілігін арттыру.

4. Бұқаралық ақпарат құралдарымен.

5. Қоғамдық ұйымдармен және азаматтық қоғам институттарымен.

О.В. Дупактың «прокурорлардың бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара іс-қимылы тиісті органдардың қызметіндегі проблемаларды, кемшіліктерді

ашып қана қоймай, жетістіктерді насихаттауға, озық тәжірибелерді таратуға қабілетті. БАҚ журналистерімен тығыз және тұрақты өзара іс-қимыл жасай отырып, прокуратураның қызметі, оның құқық қорғау қызметі туралы барабар қоғамдық пікір қалыптасады, оның беделі мен халықтың оған деген сенім деңгейі артады» [32].

Прокуратураның БАҚ-пен өзара іс-қимылы ортақ мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған өзара тиімді болуға тиіс. Құқық бұзушылықтың алдын алудың маңыздылығы прокурорлардан жол қозғалысына қатысушылардың заңға бағынатын мінез-құлқын насихаттау үшін БАҚ-ты белсенді пайдалануды талап етеді. Мұны тексерулер мен тергеулер туралы ақпаратты, сондай-ақ заңнаманы түсіндіретін материалдарды жариялау арқылы жүзеге асыруға болады.

Қоғамдық ұйымдармен және азаматтық қоғаммен өзара іс-қимылға ерекше назар аудару керек. Заңнаманы түсіндіру азаматтарды құқықтық ағартудың негізгі элементі және әсіресе жастар арасында, сондай-ақ экстремизмге және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесінің бөлігі болып табылады.

Прокурорлар жол қозғалысының қауіпсіздігін қадағалауды ұйымдастыру кезінде қызметі жол қозғалысымен байланысты жұртшылық өкілдерімен және ресми тіркелген қоғамдық бірлестіктермен өзара іс-қимыл тетіктерін әзірлеу үшін ұйымдастырушылық шаралар қабылдауы қажет деп санаймыз.

Бұдан басқа, құқық қорғау және бақылаушы органдардың қызметіне прокурорлық қадағалауды жүзеге асыру кезінде өзара іс-қимылдың ұқсас тетіктерінің болуын, олардың тиімділігі мен нәтижелілігін ескеру қажет.

Жоғарыда аталғандарды қорытындылай келе, ведомствоаралық және ведомствоішілік өзара іс-қимылды ұйымдастырудың ұсынылған тәсілдерін іске асыру прокуратура органдарының жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметтегі өкілеттіктерін іске асыру тиімділігін арттырудың қажетті факторы болып табылатынын атап өткен жөн. Айта кету керек, практикалық прокурорлар атап өткендей, қазіргі уақытта прокуратураның үйлестіруші рөлі әртүрлі ведомствоаралық жұмыс топтарын құруда және әртүрлі деңгейлерде жұмыс істеуде, практикалық мәселелерді тиімді шешу үшін әртүрлі бақылау органдарының күш-жігерін біріктіруге бағытталған ведомствоаралық кеңестер өткізуде көрінеді.

Практикалық қызметкерлер дұрыс атап өткендей, қарастырылып отырған қадағалаудың нәтижесі «ұсынулар мен наразылықтардың санына емес, дұрыс үйлестірілген жұмысқа байланысты» [33].

ҚОРЫТЫНДЫ

ЖҚҚ қамтамасыз ету жеке қауіпсіздікті қамтамасыз ету, демографиялық, әлеуметтік және экономикалық мәселелерді шешу, өмір сүру сапасын арттыру және өңірлік дамуға жәрдемдесу міндеттерінің құрамдас бөлігі болып табылады.

ЖҚҚ проблемалары салааралық сипатқа ие, осыған байланысты оларды тиімді шешу автомобиль жолдары мен көліктердегі мемлекеттік бақылау және қадағалау органдарының қызметін жетілдіруді құқықтық зерттеуді қамтитын кешенді тәсіл негізінде мүмкін болады.

О.И. Лозинскийдың айтуынша, жол қозғалысы қауіпсіздігі-бұл прокурорлық қадағалау тарапынан объективті түрде кешенді әсер етуді қажет ететін құқықтық өмір саласы [34].

ЖҚҚ саласындағы прокурорлық қадағалау ҚР прокуратура органдарының қадағалау қызметінің өзекті және әлеуметтік сұранысқа ие бағыты болып табылады. Сонымен қатар, оның маңыздылығына сүйене отырып, қадағалаудың бұл бағыты ҚР Бас Прокурорының арнайы бұйрығымен прокуратура қызметінің басым бағыттарының қатарына жатқызылуы керек. Бұл бұйрықта осы қызметтің тиімділігін арттырудың маңызды шарттарының бірі қарастырылып отырған қатынастар саласында қадағалаудың мақсаттары мен міндеттерін тиімді іске асыру үшін оңтайлы жағдайлар жасауға бағытталған өзара байланысты және өзара шартталған әрекеттер жүйесі ретінде прокурорлардың жұмысын тиісті түрде ұйымдастыру болып табылатындығын көрсету қажет. Өз кезегінде, ұйым элементтерінің ішінде бұл жұмыста қалай негізделгенін, ақпараттық-талдамалық қызметті, болжау мен жоспарлауды, ведомствоаралық өзара іс-қимылды және заңдылық жай-күйінің теріс үрдістерін уақтылы алдын алуға, анықтауға, жолын кесуге және жоюға бағытталған түрлі органдар мен ұйымдардың қызметін үйлестіруді, ең алдымен, жолдар мен жол қызметі саласында бөліп көрсету қажет.

Жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалаудың рөлі заңдылықтың сақталуын қамтамасыз ету, осы саладағы бұзушылықтардың алдын алуға, анықтауға және жолын кесуге бағытталуы болып табылады. Бұған жол қозғалысын реттейтін заңдар мен ережелердің сақталуын бақылау, сондай-ақ осы саладағы оқиғаларды зерделеу кіреді. Бұл тұрғыда прокуратура тек қадағалаушы ғана емес, сонымен қатар жол қауіпсіздігі деңгейін арттыруға және азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға ықпал ететін үйлестіруші және реттеуші орган ретінде әрекет етеді.

Прокурорлық қадағалаудың жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі рөлі бұзушылықтарға ден қоюда ғана емес, сонымен қатар алдын алу қызметінде де жатыр. Бұған жұртшылықты жол қозғалысы ережелері туралы хабардар ету, жол қауіпсіздігін жақсарту жөніндегі іс-шараларды әзірлеуге қатысу, сондай-ақ жол саясатын жоспарлау және іске асыру саласындағы басқа мемлекеттік органдармен және ұйымдармен ынтымақтастық кіреді.

Жоба нәтижесінде отандық заңнамаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу арқылы жол қозғалысы қауіпсіздігі туралы заңдардың орындалуын прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру мен жүзеге асырудың құқықтық негіздерін жетілдіру қажеттігін көрсететін ғылыми ережелер әзірленді.

Сонымен, жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалау бұзушылықтардың алдын алуға, құқық тәртібін қамтамасыз етуге және жол жүрісіне қатысушылардың құқықтары мен қауіпсіздігін қорғауға бағытталған кешенді қызмет болып табылады. Бұл қадағалаудың тиімділігі жолдағы оқиғалардың азаюына және жолдардағы жалпы қауіпсіздіктің артуына тікелей әсер етеді.

Жобада баяндалған жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалаудың теориялық және практикалық аспектілері прокурорлық қадағалау туралы ғылымды дамытуға, прокуратура органдарының практикалық қызметін жетілдіруге және оңтайландыруға бағытталған. Қорытындылар мен ұсыныстар одан әрі ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу үшін, сондай-ақ прокуратура органдарының заңнамалық және практикалық қызметі үшін пайдаланылуы мүмкін.

Қорытындылай келе, жол қозғалысы қауіпсіздігі саласындағы прокурорлық қадағалау өзгермелі жағдайлар мен жаңа сын-тегеуріндерге үнемі бейімделуі тиіс. Бұл тек заңнамада және жұмыс тәжірибесінде өзгерістерді ғана емес, сонымен бірге қоғаммен және басқа да мемлекеттік органдармен кең ауқымды өзара іс-қимылды талап етеді. Бұл тәсіл прокурорлық қадағалаудың тиімділігін арттырып қана қоймай, жолдардағы қауіпсіздікті айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды / https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
2. ЖКО-дағы өлім-жітім деңгейі бойынша елдердің рейтингі / <https://nonews.co/directory/lists/countries/mortality-road-traffic>
3. Жолдағы өлім туралы: біз жыл сайын ірі елді мекендерден айырыламыз / <https://kaztag.kz/ru/news/tokaev-o-smertnosti-na-dorogakh-po-suti-my-ezhegodnoteryaem-krupnye-naselennye-punkty>
4. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 9-том. / Құраст.: Ә.Ыбырайым, А.Жаңабекова, Қ.Рысбергенова және т.б. – Алматы, 2011. -744 б.
5. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 6 - том / Құраст.: Ж. Қоңыратбаева, Ғ.Қалиев, Қ.Есенова және т.б. - Алматы, 2011. - 752 б.
6. «Жол жүрісі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 17 сәуірдегі № 194-V ҚРЗ / <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000194>
7. «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы / <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000527>
8. «Қоғамдық қауіпсіздікті қоғаммен әріптестік жасап қамтамасыз етудің 2024 – 2028 жылдарға арналған тұжырымдамасын (құқық бұзушылық профилактикасы саласында) бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 29 желтоқсандағы № 1233 қаулысы / <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300001233>
9. М.М. Алиев «Мемлекеттік органдар жүйесіндегі прокуратураның орны мен рөлі» / https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1030272&pos=5;-106#pos=5;-106
10. О.Ю. Борисовтың «Жол қозғалысы термині туралы» ғылыми мақаласы. Қазіргі ғылым. 2022. №1. 7-12 б.
11. С.И. Ожегов «Орыс тілінің сөздігі», 1989. 37, 365 б.
12. Н.В. Сидорьяк «Жергілікті өзін-өзі басқару органдары жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету субъектісі ретінде» // Заң әлемі. 2011. № 2. 53 б.
13. Ф.М. Кобзарев «Прокуратура қызметінің тиімділігінің теориялық негіздері» (2016 ж., авторлық ұжым).
14. Философиялық энциклопедиялық сөздік. 2-ші басылым. М.: Энциклопедия, 2005. 763 б.
15. Қысқаша философиялық энциклопедия. М., 1994. 506 б.
16. Дж.К. Лафта ұйымдастыру теориясы: оқу құралы. М.: «Велби» ТК; «Прспект» баспасы, 2005 ж. 26-27 б.
17. Ф.М. Кобзарев «Прокуратура мен соттың қылмыстық сот ісін жүргізу саласындағы іс жүргізу және ұйымдастыру қатынастарының теориясы мен практикасының мәселелері»: М., 2006. 32 б.

18. Т.Б. Хведелидзе «Прокуратураның Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша функциялары» / <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsii-prokuratury-i-ih-differentsiatsiya-po-zakonodatelstvu-respubliki-kazahstan/viewer>
19. В.П. Рябцев прокурорлық қадағалау: дәрістер курсы. М.: Норма, 2006. 73 б.
20. М.С. Шалумов «Ресей Федерациясының прокуратура органдарының функциялар жүйесі және оның Федерация субъектісінің прокуратурасының жұмысын ұйымдастырудағы көрінісі» // прокурорлық қадағалаудың өзекті мәселелері. М., 2001. 28 б.
21. Н.Н. Карпов Прокуратура: қадағалау немесе қызмет? // Заңдылық. 2014. № 8. 7-11 б.
22. В.Г. Бессарабов прокурорлық қадағалау: оқулық. М.: ТК Уэлби, Баспа үйі даңғылы, 2006. 119 б.
23. Э.Б. Хатов «Ресей Федерациясының субъектісінің прокуратурасында ақпараттық - аналитикалық жұмысты ұйымдастыру» семинарына арналған әдістемелік материалдар. М., 2009. 29 б.
24. А.Ф. Смирнов прокуратура және басқару мәселелері. М.: Криминологиялық Қауымдастық, 1997. 39 б.
25. А. Петров ақпараттық-аналитикалық жұмысты ұйымдастыру // заңдылық. 2013. № 1. 12 б.
26. «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңы 2022 жылғы 5 қарашадағы № 155-VII ҚРЗ / <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2200000155>
27. «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ / <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>
28. С.Г. Кехлерова, О.С. Капинус, А.Ю. Винокуров «Прокурордың жұмыс үстелі кітабы» / М.: Юрайт, 2012. 47 б.
29. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / О 74 Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2006. – 482
30. А.Ю. Гулягин Құқық қорғау органдар жүйесіндегі прокуратура / ред. В.П. Рябцева. Заңгер, 2012. 44 б.
31. А.Ф. Ноздрачев Мемлекеттік бақылауды құқықтық реттеу: монография / Ресей Федерациясының еңбек сіңірген ғылым қайраткері, 2013 ж.
32. О.В. Дупак Азаматтардың еңбек құқықтарын қорғаудағы прокурор // заңдылық. 2011. № 11. 3 б.
33. Ю.В. Лукьяненко Прокурорлық қадағалау-жолдардағы қауіпсіздік формуласы // заңдылық. 2015. №12. 12-15 б.
34. О.И. Лозинский Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы прокурорлық қызмет / <https://www.dissercat.com/content/prokurorskaya-deyatelnost-v-oblasti-obespecheniya-bezopasnosti-dorozhnogo-dvizheniya>

